

שמותיו של משה

הרב אהרון בורנשטיין

ישווה הלומד ויבחן היטב, שלא ראי ספר 'שמות' כספר 'בראשית'.¹ בספר שמות מתארת התורה את המשפחה הגואלת בצורה אנונימית (שמות ב, א-ב):

וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי. וַתְּהֵרָה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים.

אין התורה מוסרת מי האיש, ואינה נוקבת בשמו ובשם אשתו. גם הולדת הבן אינה מלווה בשם. בספר 'בראשית' למדנו על שמות האבות, האימהות והילדים. כל הבן הילוד מוסרת התורה את שמו ואת נימוקו, ואילו כאן הכל נסתר ונעלם.

יתירה מזאת. התורה לא מפרטת כיצד קראו האיש מבית לוי ובת לוי במשך שלושה ירחים לבן שנולד, אך היא מפרטת ומלמדת כיצד קראה לו בתו של פרעה. ולא זו בלבד, אלא שאין התורה משתמשת בכל שם אחר, אלא בשם שנתנה לו בת פרעה. והלא דבר הוא?

המדרש מציין עשרה שמות שנקרא בהם משה: ירד, חבר, יקותיאל, אביגדור, אבי סוכו, אבי זנוח, טוביה, שמעיה, לוי ומשה. מסיים שם המדרש (ויקרא רבה ג):

אמר לו הקב"ה למשה: חייך מכל שמות שנקרא לך איני קורא אותך אלא בשם שקראתך בתיה בת פרעה: ותקרא שמו משה.

מלבד זאת, מובאים שם ובמקורות אחרים שמות נוספים של המנהיג שגדל בבית פרעה. אך גם לפי פשוטו של מקרא וגם לפי המדרש, נותנת התורה חשיבות מיוחדת לשם משה, על אף שהוא ניתן לו על ידי אשה מצרית. ריבוי שמותיו של משה ומתוכם השם הנבחר, אומרים דורשנו.

עשר

השמות והכינויים המעטרים את אדוננו משה, מורים על שלמותו, מכף רגל ועד ראש יש בו רק תום, עובד ה' בכל נפשו, רוחו, נשמתו, חייתו ויחידתו. משה רבינו הגיע בחייו למירב ולמיטב שילוד אשה יכול להגיע אליו.

כדי לבטא את קומתו הרוחנית של האדם, הוא יתואר כמי שהושלמו בו עשר ספירות, מהמסד ועד הטפחות, ראש תוך וסוף, מן המלכות ועד הכתר. זוהי שלמותו של משה, שזכה

¹ מאמר זה הינו פרק מתוך ספר שיראה אור בקרוב בע"ה.

בעשרה שמות. ריבוי שמות כזה לא מצאנו באדם אחר, כי זה משה האיש 'מבחר שבמין האנושי הוא.²

המספר עשר מורה על שלימות. זהו מספר שלם שרק בו מושלמות כל הספירות הקודמות, ועל ידו ניתן ליצור אין סוף מספרים. כך עשרת שמותיו של משה, מלמדים על שלימותו ומעלתו. **האר"י הקדוש** (ספר הליקוטים, ד"ה 'עוד וילך איש מבית לוי') הגדיר את הדבר במילים:

דע כי משה היה בחינת אדם הראשון עצמו, וכמו שבאדם הראשון היו כללות כל הנשמות שבעולם, כן משה היה שקול ככל ישראל.

כשם שכלל ישראל הוא שלימות המורכבת מאין סוף פרטים, כך שמותיו של משה מלמדים על מספר שלם, הכולל אין סוף מספרים.

ב'שיר הייחוד' (סוף יום חמישי) נאמר: "כל הנראים והנשכלים והמדעים בעשר כלולים". אפשר להבין משפט זה על פי מה שביאר **בחובות הלבבות** (שער הייחוד ז):

וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה, והם: עצם, וכמה, ואיך, ומצטרף, ואנה, ומתי, ומצב, וקניין, ופועל, ונפעל.

ה'עצם' לעולם לא ישתנה, והמקרה הם המקרים שיקרו לחפץ, והם התשעה המפורטים ברשימה.³

כשם שכל ההווה מחולקת לשלושה חלקים: עולם, שנה, נפש, שהם מקבילים למקום, זמן ואדם, כך בעולם הטבעי, הבריאה מחולקת לשלושה חלקים: מקום, זמן וחומר, וכל אחד משלושה אלו מחולק לשלושה: **מקום** – אורך, רוחב ועומק. **זמן** – עבר, הווה ועתיד. **חומר** – מוצק, נוזל וגז. סך הכל תשעה מימדים, המקבילים לתשע ספרות בסיסיות שאיתן יוצרים אין סוף מספרים.

המספר עשר מורכב משתי ספרות: אחד ואפס. הספרה אחד מורה על היש שבבריאה, והספרה אפס המצורפת אליו, מורה על המשמעות הרוחנית של הבריאה – "אפס זולתו". עשר המספר השלם המבטא שלמות כוללת של גשמי ורוחני גם יחד. על פי זה נבחן את עשרת שמותיו של משה רבינו,⁴ המתארים את מסכת חייו המופלאה, ונסדר במידת האפשר את השמות לפי סדר תולדות חייו.

² הקדמה לספר תשב"ץ.

³ על פי מחזור המפורש לרב ויינגרטן.

⁴ המובאים במגילה י"ג ע"א; שמות רבה מ, ד; ויקרא רבה א, ג; ילקוט שמעוני שמות קס"ו.

ואלה שמות

תופעה מעניינת העולה מן המשמעויות של שמות משה היא, שלכל שם יש משמעות אישית-פרטית ומשמעות כללית-לאומית. נציין את המשמעות הפרטית ואת המשמעות הכללית של השמות:

כללי-לאומי	אישי-פרטי	
שעתיד למשות את ישראל מים סוף, וממ"ט שערי טומאה	שנמשה מהיאור	משה
אין טוב אלא תורה (ילקוט שמעוני, שם), הוריד את טוב י-ה (התורה) לישראל	"וַיִּתְּרָא אֶתּוֹ כִּי טוֹב הוּא" (שמות ב, א)	טוביה
מלווה את ישראל בדרכם הרוחנית - "אֶנְכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבְיַיְנִיכֶם" (דברים ה, ה)	בן בנו של לוי בן יעקב - "הַפֶּעַם יִלְנֶה אִישִׁי אֵלַי" ⁵	הלוי
מחבר בין ישראל לאביהם שבשמים בתורה ובחיים	קראו אביו ⁶ - מחבר בין עמרם ליוכבד בהולדתו, שהחזיר עמרם את גרושתו	חבר
שקיוו ישראל לא-ל בימיו, ⁷ שעשה הבנים מקווים לאביהם שבשמים	קראתו אמו - מלשון תקווה שאמרה: "קיויתהו מא-ל ש-די וישיבהו האלוקים אלי"	יקותיאל
הזניח (הפסיק) עוונותיהם של ישראל - הזניח מעבודה זרה של העגל	קראו אחיו באומרו: זנח אבי את אמי והחזירה בעבור זה (משה)	אבי זנוח

⁵ נימוק לאה בהולדת לוי בראשית ל, לד.

⁶ ילקוט שמעוני שמות קס"ו.

⁷ ראה מהרש"א מגילה י"ג ע"א.

אבי סוכה	על שם שהוצפן מפני המצרים בסוכתו של הקב"ה שלושה ירחים	נעשה לישראל כסוכה הסוככת עליהם מלמעלה
ירד	על שם ירדת מרים לשמור עליו בסוף	1. שירד לישראל מן בימיו בזכותו ⁸ 2. שהוריד תורה לישראל 3. מלשון רדייה וממשלה בישראל ⁹
אביגדור	ניתן על ידי קהת סבו לציון גמר הגזירה של פרעה, שבטלה כשהושלך ליאור. (אביגדור אותיות בא גד יאור, שעל ידי היאור האיר מזלו ניצל)	שגדר פרצותיהם של ישראל, נעשה כגדר בעד ישראל לפני אביהם שבשמים
שמעיה	ישראל קראוהו: שמע ה' תפילתי	שמע ה' את נאקת בני ישראל במצרים ושלח את משה להושיעם

איש האלוקים

משה רבינו היה כה גדול, ודמותו כה רבת אנפין, עד שאי אפשר להקיף את כל מהותו בשם אחד, ואף לא בשבעה שמות (כיתרו חותנו), אלא עשרה שמות נצרכו לו כדי לבטא את עיקרי חייו: היותו תינוק ושכינה עמו, בן למשפחה מיוחסת, מכה רשעים, כהן גדול, ראש הלווים, אבי הנביאים, מוריד התורה לעולם, מלמד התורה לישראל, מחוקק, גדול הענווים, מנהיג המונים, אוהבם של ישראל, מוכיחם של ישראל, מציל עשוקים, בר שיח למלאכים, פרנס, מלך, שופט, דיין מצביא, מתפלל ועוד. לדמות נדירה שכזו יש צורך בשמות רבים, שיבטאו את תכונותיו של האיש שעליו נאמר (שמות יא, ג): "גַם הָאִישׁ מִן־הַגְּדוֹל מְאֹד".

⁸ תענית ט' ע"א.

⁹ וכן במלכים א' ה, ד: "כִּי הוּא רָדָה בְּכָל עֵבֶר הַנְּהָר, מִתַּפְּסַח וְעַד עֵזָה בְּכָל מַלְכֵי עֵבֶר הַנְּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל עֵבֶר יוֹמָיו מִסְבִּיב".

ידוע מהגמרא בשבת (ק"ד ע"א) וממפרשיה, שלכל אות יש משמעות רוחנית. כל אות מסמלת כוח, ובספר 'בראשית', ראינו כמה דוגמאות לכך. משה רבינו הוא דמות שכוללת הכל, כפי שמנוסח בשלושה עשר העיקרים של הרמב"ם: "אני מאמין... שמשה רבינו היה אב לנביאים, לקודמים לפניו ולבאים אחריו". לפי זה היינו מצפים שתופעה בשמו כל האותיות. אך מכיוון שמן הנמנע שיהיה שם קריא ושימושי בן עשרים ושתים אותיות, לכן יש צורך בעשרה שמות.

מעניין הדבר שבתוך כל שמותיו אנו מוצאים את כל אותיות הא"ב, מלבד האותיות פ"ה וצד"ק.

את חסרון האות פ"ה אפשר להסביר בזה שמשה היה 'כבד פה'. כוח הדיבור שיצא מפיו היה לקוי גם באותיות הלשון וגם באותיות השפתיים. לפיכך נעדרת האות פ"ה משמותיו. בביאור חסרון הצד"ק, אפשר לבאר: צדיקים רבים עמדו לעם ישראל בכל הדורות, אולם משה רבינו הוא מעל ומעבר לדרגתם של אותם צדיקים. "פֶּה אֶל פֶּה אֶדְבָּר בּוֹ וּמְרָאָה וְלֹא בְחִידוֹת"¹⁰, "אֲשֶׁר יִדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים"¹¹, "לא קם בישראל כמשה עוד נביא ומביט את תמונתו"¹², "איש האלוקים" שמחציו ולמטה איש ומחציו ולמעלה אלוקים,¹³ הם תיאורים של דמות שאין דומה לה בכל הנביאים ובכל צדיקי הדורות. כל המעלות הללו מרומזות בחסרון האות צד"ק, ללמדנו שמשה הוא מעל דרגת הצדיק הרגיל. אפילו משיח צדקנו שיבוא במהרה לגאלנו יהיה קרוב בדרגתו למשה, אך לא כמשה ממש.¹⁴

בת י-ה

על הכתוב בדברי הימים א' (ד, טו-כ): "ויבני קֶלֶב בֶּן יִפְנֶה עִירוֹ אֱלֹה וְנָעַם וּבְנֵי אֱלֹה וּקְנִזוּ... וְאֲשֵׁיתוּ הִיהֲדִיָּה לְדָה אֶת יֶרֶד אָבִי גְדוֹר וְאֶת חֶבֶר אָבִי שׁוֹכֵו וְאֶת יְקוֹתִיאֵל אָבִי זְנוּח וְאֱלֹה בְּנֵי בְתֻיָּה בֵּת פְּרַעָה אֲשֶׁר לְקַח מֶרְד", דורשת הגמרא במגילה (י"ג ע"ב):

רבי שמעון בן פזי כי הווה פתח בדברי הימים אמר הכי: כל דבריך אחד הם ואנו יודעין לדורשן: ואשתו היהודיה ילדה את ירד אבי גדור ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד. אמאי קרי לה יהודיה? על שום שכפרה בעבודה זרה. דכתיב: ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור. ואמר רבי יוחנן: שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה. ואלה בני בתיה אשר לקח

¹⁰ במדבר יב, ח.

¹¹ דברים לד, י.

¹² בפיוט 'יגדל אלוקים חי'.

¹³ דברים רבה א, ד.

¹⁴ הרמב"ם באגרת תימן.

מרד. וכי מרד שמו והלא כלב שמו? אמר הקב"ה יבוא כלב שמרד בעצת מרגלים, וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה.

מבאר שם רש"י:

כל דבריך אחד הן - כנגד הספר היה אומר. כל דבריך דברי הימים אחת הן. הרבה שמות אתה מזכיר פלוני ופלוני וכולן אדם אחד הן. ואנו יודעין לדורשן - ואף על פי שסתמת אותן, אנו נותנין את לבנו עד שאנו יודעין לדורשן.

הרי שבתיה היא שמסרה את נפשה לא רק במשותה את משה מהיאור, כי אם בגדלה אותו בבית פרעה. אפשר לומר שכל חינוכו היה מבת י-ה זו. הקב"ה מצא אשה שתהא מחנכת את גואלם של ישראל.

מדרש אחר משלים את הסיבה שלא נכתבה כאן (שמות רבה א, לא):

מכאן אתה לומד שכרן של גומלי חסדים. אף על פי שהרבה שמות היו לו למשה, לא נקבע לו שם בכל התורה, אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר.

הרי שהשם משה הוא שכר לבת פרעה.

אולי אפשר לבאר, שדברי המדרש על שכרם של גומלי חסדים הוא דווקא במקרה של מסירות נפש. כך מתבאר שם בהמשך:

אמרו לה [נעורותיה]: מנהגו של עולם, מלך גוזר גזירה וכל העולם אין מקיימין אותה, ובניו ובני ביתו מקיימין אותה. ואת עוברת על מצוות אביך.

גמילות החסד ומסירות הנפש במשיה מן המים, הוטבעו באישיותו של משה שהיה גומל חסדים והכל במסירות נפש, כמו שמצאנו בחטא העגל, בהכאה על הסלע ובעוד מקומות, שמשה מסר נפשו עבור כלל ישראל.

אכן, מרובים שמות האיש – ראשי תיבות משי"ה.

עוד אפשר, שהשם הנבחר היה דווקא של אותה שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה. היא הבינה שגילולי בית אביה הם הבל הבלים, ודבקה באלוקי ישראל. כך אמר פרעה הקודם על בתו הגר. על הכתוב בבראשית (טז, א): "וַיִּלְךָ שִׁפְחָה מִצְרַיִת וַיִּשְׁמָה הָגֵר", מבאר רש"י:

בת פרעה הייתה. כשראה ניסים שנעשו לשרה, אמר: מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר.

אולם זו שהכתוב קורא לה בתיה, שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, הבינה מעצמה מה שלא הבין אביה, והפכה להיות בת י-ה. משכך ראוי השם שהיא נתנה להיקבע בתורה ולדורות.

מדרגתה הרוחנית המיוחדת של בתיה נלמדת ממקורות שונים: "וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיְלֵד", מבאר רש"י: "שראתה עמו שכינה". הרי שמדובר באשה שהיה לה גילוי שכינה. עוד מלמדת הגמרא, שהמלאך גבריאל ליווה את בת פרעה ובשעת הצורך עזר לה. כאשר נערותיה שואלות מיותרות "בא גבריאל וחסבן בקרקע". "וַתִּחְמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיֵּלְדֵי הַעֲבָרִים זֶה" – "מניין ידעה? מלמד שנתנבאה שלא מדעתה".

גם במדרשים מתוארת דמותה של בת פרעה כאשה גדולה ברוחניות: "ראתה ברוח הקודש שעתיד מושיען של ישראל להתגדל על ידיה".¹⁵ בדברי הימים מיוחס משה כבנה של בתיה, כן פירשה הגמרא בסנהדרין: "יוכבד ילדה ובתיה גידלה",¹⁶ לכן נבחר שמו של משה, בשם שקראתהו בת פרעה, מכל עשרת שמותיו.

כל ההתייחסות הזו מלמדת שבתיה מאסה בהבלי העבודה הזרה של אביה. לעמו, סיפר פרעה, שהוא אלוה ולכן אינו נצרך לנקביו,¹⁷ אבל בתו חיה עמו בבית, וידעה שאבא שלה לא רק שאיננו אלוקים אלא אף איננו 'בן אדם', ומתוך השקר חיפשה את האמת. היא מצאה את האמת דווקא אצל עם בני ישראל המשועבדים והנרמסים. היא למדה את מסורת אלוקי האמת בהיחבא, ולמדה עברית בסתר, עד שהייתה ראויה לגיור, והלכה ליאור לטבול לשם גירות.

ברם, העיקר בשם משה, שהוא אינו רק שם סביל כי אם שם פעיל. אינו רק נפעל אלא פועל. שהרי אילו היה שם נפעל בלבד היה מן הראוי לקרוא לו **נמשה** או **משוי**.¹⁸ אלא שבת פרעה עשתה כאן פעולה שהייתה מהותית למשה בעתיד. היא משתה את משה מן המים, ובזה הועידה לו את תפקידו למשות את ישראל ממי ים סוף ביציאת מצרים. על פי זה יהיה ביאור נוסף מדוע בחרה התורה להשתמש בשם שנתנה לו בת פרעה, כי זה היה שם לשעתו ולדורות.

¹⁵ מדרש הגדול בראשית כג, א.

¹⁶ סנהדרין י"ט ע"ב, ושי"נ למגילה י"ג ע"ב.

¹⁷ שמות ז, טו ברש"י.

¹⁸ ראה מהרש"א חולין קל"ט ע"ב, ד"ה 'משה מן התורה מניין'.

משוי ומשה

שאלה ששואלים ראשוניים רבים: האם נתנה בת פרעה המצרית לנער הבוכה שם בלשון הקודש בשפת העברים? מצאנו כמה גישות בפתרון קושיה זו:

א. שפת לעז

האבן עזרא, בפירושו הארוך (שמות ב, י), מפרש שבת פרעה קראה את שמו של הנער בשפה המצרית בשם **מוניוס**, והתורה היא שתרגמה והנציחה את שמו: משה. יש כמה הצעות דומות בספרים קדומים:¹⁹

1. מים בשפה המצרית נקראים: מו"ש. לפי זה בתיה בת פרעה נתנה לנער שם מחוכם. במצרית הוא נקרא על שם המים מהם נמשה, ובשפת העברית הוא נקרא על שם פעולת המשיה והמשיכה מן המים.

2. בלשון קופטית (מצרית) המילה 'מו' תרגומה הוא: מים,²⁰ המילה 'שה' תרגומה הוא: ניצל. אם כן פירוש השם 'מו-שה' הוא: מוצל ממים.

3. המצרים קוראים 'מוישה' לכל העולה מן המים וחי.

4. משה במצרית פירושו **בן**, על פי הכתוב: "ויהי לה לבן ותקרא שמו משה". כעין זה כותב הנצי"ב (העמק דבר לפסוקנו): "דבלשון מצרי תיבה זו כצורתה משמעו ילד".

ב. שפת עבר

האבן עזרא הביא שם פירוש נוסף: "אולי למדה בת פרעה לשוננו, או שאלה". כוונתו שהיא שאלה משכנתה או מרעותה והתייעצה עם דוברת עברית, איזה שם עברי מתאים לנער עברי הנמשה מן היאור. גם החזקוני הביא כן בהצעתו הראשונה, שבת פרעה נתגיירה והייתה לומדת לשון הקודש. מתוך כך מובן שבת פרעה יכלה לתת לנער שם עברי.

לכל אורך ההיסטוריה אנו רואים תופעה חוזרת ונשנית, ואף שאין לנו עסק בנסתרות, ואיננו יכולים להסביר את התופעה, מכל מקום הדבר קיים. מתוך ה'קליפה' הקשה ביותר, מתוך עומק הרוע והרשע, ממצולות הכפירה והמרדה, נפלטות נשמות קדושות ביותר: אברם מתרח, רבקה מבתואל, לאה ורחל מלבן ורות מעגלון מלך מואב.²¹ נשמות קדושות

¹⁹ הביאים הרב כשר וצ"ל בתורה שלימה.

²⁰ השווה עם תרגום יונתן ב, י.

²¹ ולכן נתברכה "יתן ה'... כרחל וכלאה", עיי"ש במלבי"ם.

של גדולי התנאים יצאו מנירון קיסר, מהמן הרשע ועוד.²² כך יצאה בתיה מפרעה, שהייתה בעלת השגות גבוהות וזכתה להציל ולגדל את גדול הנביאים, ולכן סרה הקושיה איך בת פרעה קראה למשה בשמו, להיפך - היא המתאימה ביותר לכך, ולכן הקב"ה והתורה משתמשים רק בשם הזה.

ג. מי קורא שם?

גישה נוספת מצאנו בחזקוני, שבפירושו השני²³ עוקר את השאלה מיסודה. הוא מסב את תשומת לבנו לכך שבשום מקום בתורה לא כתוב שבת פרעה היא שקראה את השם משה. לפירושו כך צריך להבין את הפסוקים:

"וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבַאֲהוּ לְבַת פְּרֹעָה וַיְהִי לָהּ לְבָן" - היא אמו המביאה את הילד לבת פרעה לבן.
 "וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה" - הם דבריה של האם הקוראת שם לבנה.

החזקוני מרחיב את מה שלא נכתב בפירוש בפסוק, אך זו היא השלמה הגיונית ומסתברת: שואלת בת פרעה את יוכבד: מהו לשון משה? עונה לה יוכבד: הוא לשון המשכה. משיבה לה בת פרעה: "וַתִּאמְרִי" בחרת שם מאוד מתאים, "כִּי מִן הַפִּיִּם מְשִׁיתָהוּ".

המתבונן בכתובים יראה שפירוש זה מיישב שאלה אחרת: מדוע לא קראה בת פרעה שם לנער מיד לאחר שמשתה אותו מהיאור, והמתינה עד שהאמא החזירה לה את הילד? מה גם שבניתיים עבר זמן עד שהילד גדל? אלא שלפי דברי החזקוני לא בתיה קראה את השם אלא יוכבד, כשהשיבה את הילד לבת פרעה אחר שגדל.

²² הבנה מועטת לפי קוצר דעתנו נוכל לראות במהר"ל (גבורות השם יח) שכתב (בדילוגים): "ומצד ההעדר שדבק בנמצאים תחול צורה אחרת... ומזה הטעם היה גדל משה רבינו בפלטיץ של מלך פרעה, כמו שהמשיח יושב בפתחה של רומי. כי לולא אותו ההעדר לא תחול צורה אחרת המקוימת אחר כך". על פי זה אפשר לבאר בכל הצדיקים שיצאו מהגויים, שהיו צריכים מצע של גשמיות קיצונית כדי לגדל נשמה של פנימיות טהורה, והנהגה זו היא מסתרי הבורא. ראה בתנחומא (חוקת ג) הדורש על פי פסוק באיוב את התופעה שצינו, ומביא דוגמאות נוספות: חזקיה מאחז, יאשיה מאמון ועוד.
²³ שמות ב, י. ובהעמק דבר מביא כן בשם האברבנאל, ודוחה דבריו.